

Олена КОВАЛЕНКО

UKRAIŃSKIE ZBLIŻENIA LITERATUROZNAWCZE.
УКРАЇНСЬКІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ НАБЛИЖЕННЯ

/ Під. ред. І. Набитовича. – Lublin: «Wydawnictwo
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowej», 2006. – 227 с.

Збірник «Українські літературознавчі наближення» – це синопсис доповідей, виголошених учасниками міжнародної конференції «Проблеми досліджень української літератури», що відбулася 19 листопада 2003 року в університеті ім. М. Склодовської-Кюрі, Люблін. Учасниками конференції були як польські, так і українські літературознавці.

Назва збірки зумовлена об'єктами студій авторів. Перший розділ – *У телескопі літературних макронаближень* – це статті, що розглядають значні проблеми сучасної літературознавчої науки, приміром досліджують місце окремих категорій у культурі, значення того чи тоого символу, перекладацьку творчість письменника тощо. Другий розділ – *Під мікроскопом літературних мікродосліджень* – представлений науковими дослідженнями, у яких переважає звернення до маловідомих творів чи авторів, або до певних аспектів літературної творчості тих чи інших письменників: використання певних символів, мотивів, образів.

У першій частині збірки предметом досліджень стали дискусії літературознавців на сторінках наукових видань. Стаття Я. Поліщука «Реінкарнація історії: методологічні дискусії в сучасному українському літературознавстві» звертає увагу читача на особливості стану сучасного літературознавства, проблеми, пов'язані з укладанням нової академічної історії літератури. Я. Поліщук аналізує дискусію, що точилася на сторінках академічного літературознавчого видання «Слово і час», а також часопису «Критика» та деяких інших видань (зокрема,

виступи В. Дончика, І. Денисюка, П. Іванишина, О. Мишанича, І. Моторнюка, Т. Гундорової, Г. Сивокона, Л. Ушкалова, Г. Грабовича). Автор статті зауважує низку невіршених питань: необхідність історії чи літератури, невизначеність адресата, можливість об'єктивності у поданні матеріалів. Дослідник аргументує потребу змін у підході до цих категорій, а публічну дискусію визнає оптимістичним знаком, адже вона є свідченням пошуку порозуміння.

Дотичною за тематикою культурного діалогу в періодичних виданнях є стаття С. Кравченко «Польсько-український культурний діалог на шпальтах газети «Wiadomości literackie» (Варшава, 1924-1939)». Працю присвячено статтям, що були опубліковані на сторінках видання у міжвоєнний період ХХ століття. Оскільки польсько-українські культурні взаємини в період міжвоєнного десятиліття значною мірою визначалися впливом суспільно-політичних факторів, дослідниця враховує не лише культурні, а й політичні події та їхнє відображення на сторінках преси. Також С. Кравченко звертає увагу читача на актуалізацію проблем польсько-українського порозуміння у публікаціях, починаючи від 30-х років.

Декількох авторів, чиї статті увійшли до збірника, цікавить теорія перекладу. Так, розвідка Л. Кравченко «Художньо-естетична концепція перекладів “Орфея. Евридіки. Гермеса” (“Orpheus. Eurydike. Hermes”) Райнера Марії Рільке українськими поетами» присвячена порівнянню трьох перекладів сонетів Р. М. Рільке («Орфей. Евридіка. Гермес») В. Стусом, М. Бажаном і Юрієм Кленом. Диференційований підхід до перекладів дозволив авторці зробити висновки про роботу кожного із трьох перекладачів. Л. Кравченко доводить, що Юрій Клен більшою мірою зосередив увагу на дотриманні ритмомелодики та загальної тональності творів Р. М. Рільке. М. Бажан намагався максимально відтворити текст оригіналу і його семантичне звучання на рівні сенсу. В. Стус створив конгеніальні переклади, оскільки вірші Р. М. Рільке світоглядно були йому близькі. Дослідниця наводить багато прикладів із текстів, які виконують не декоративну функцію, а підтверджують ту чи іншу тезу про переклад сонетів. Однак до німецькомовних уривків, які подає Л. Кравченко, слід було би подати підрядковий переклад, щоб і читач зміг належним чином оцінити аналізовані Л. Кравченко переклади.

Стаття М. Борецького «Перекладацька творчість Богдана Лепкого» розглядає аспекти перекладацької практики Б. Лепкого, а особливо його переклади з польської на українську і навпаки. Б. Лепкий переклав українською твори М. Конопніцької, Ю. Словацького, А. Міцкевича, К. Тетмаєра, А. Пушкіна, Й. В. Гете та інші. На польську – твори Л. Глібова, І. Франка, П. Куліша, М. Старицького, М. Коцюбинського, М. Драй-Хмари, М. Рильського, П. Тичини, Є. Плужника. М. Борецький на прикладах перекладів з М. Конопніцької, А. Пушіка та Й. В. Гете доводить відмінне розуміння перекладачем тону та сенсу твору, водночас дослідник розглядає ті авторські інтонації, які привносить у переклад Б. Лепкий, перетворюючи переклад на цілком самостійний твір.

Дві статті збірника присвячено питанням, що пов'язані із визначенням жанрів, з якими працювали письменники та особливостей тієї чи іншої жанрової форми у творчості митців. В. Зварич у статті «Жанрова традиція в творчій практиці неокласиків» розглядає різноманітність класичних віршованих форм, які використовували поети-неокласики, передовсім сонету. Оскільки про українських неокласиків написано достатньо багато літературознавчих розвідок, порадувати читача новими напрацюваннями з теми – завдання не з простих. В. Зварич лише поверхово розглядає новаторський вклад М. Зерова, М. Рильського, П. Филиповича та Юрія Клена в розвиток і зміцнення класичних віршових форм в українській поезії ХХ століття. Як висновок, автор статті пише: «Постійне звертання поетів до класичних форм вірша засвідчує тяглість культурної традиції у творчості мистців “п'ятірного грона”». Однак з невідомої причини до «п'ятірного грона» не потрапив М. Драй-Хмара, що, звичайно, є прорахунком і недоглядом дослідника.

У роботі Л. Дрозд «Модифікація жанру поетичної молитви у поетів-вісниківців» проаналізовано поетичну молитву як окремий жанр інтимної та рефлексивної лірики у поетів-вісниківців (на прикладі творів О. Лятуринської, Є. Маланюка, О. Стефановича, О. Ольжича, Юрія Клена, Н. Лівницької-Холодної.). Дослідниця назагал формулює жанрове визначення поетичної молитви, а потім визначає його особливості у кожного з поетів. Авторка розглядає вкорінення поетичних

молитов у християнські традиції, відображене у них формування історичного досвіду звернення людини до Бога.

Тематично близьким до роботи Л. Дрозд є дослідження І. Набитовича «Повернення *sacrum*. Українська література ХХ століття як *locus theologicus*». Об'єктом розгляду праці є контекстуальний вимір існування категорії *sacrum* в українській прозі ХХ ст. Дослідження значною мірою є бібліографічним, адже автор знайомить читача з теоретичними працями, які присвячені взаємодії літератури/літературного та сакрального. Дослідник розглядає поняття релігійного світовідчуження, можливість пошуків спільних площин для досліджень теології і літератури, різні прояви функціонування літератури як *locus theologicus*. Прикладами, що їх використовує І. Набитович для ілюстрації теоретичного матеріалу, є твори В. Барки, О. Гончара, С. Складенка, О. Довденка, Л. Первомайського, групи «Логос».

Тематично вужчим є дослідження І. Дмитрів «Євангельський символ у поезії групи “Логос”». Робота присвячена функціонуванню категорії символу і євангельської символіки у віршах українських поетів католицької групи «Логос». Перш за все авторка розглядає релігійні символи, потім поступово звужує предмет дослідження до символів християнських, біблійних і нарешті євангельських. Окремо І. Дмитрів розглядає символи Христа і хреста, аналізує їхню роль у становленні індивідуального стилю і особливостей поетики всієї групи «Логос» на прикладі творів С. Семчука, О. Петрійчука, о. В. Мельника-Лімниченка та інших.

Н. Лазірко у статті «Юрій Клен (Освальд Бурггардт) – дослідник української літератури» звертає увагу читача на деякі літературно-критичні та літературознавчі публікації автора. Багато уваги дослідниця приділяє працям Юрія Клена, що стосуються літературних взаємин Г. Гайне і Лесі Українки, а також його напрацюванням у теорії перекладу, порівнюючи їх із тими, що М. Зеров висловив у своїй праці «У справі віршованого перекладу».

Друга частина збірника присвячена літературним мікродослідженням, у яких автори концентруються на вужчій проблематиці, а об'єктом таких студій переважно є один або декілька творів, окремі мотиви, образи, символи тощо.

Наприклад, Л. Пушак у статті «Традиційне й модерністське в художній прозі Михайла Грушевського» аналізує чотири твори М. Грушевського: роман «Чужі й свої», новелу «Предок», нариси «Ніч» і «На горах». Дослідниця шукає елементи реалістичного й модерністського та визначає доміанти у цій прозі. Надзвичайно цікавим і актуальним є компаративний аспект роботи: Л. Пушак порівнює твори «На горах» і «Предок» відповідно з твором О. Кобилянської «Битва» та М. Коцюбинського «Intermezzo», шукає стильові подібності та відмінності.

І. Барна дослідила стильову манеру письма, ідейно-естетичне та художнє змалювання образної системи та символів у прозі Т. Осьмачки. У статті «Основні екзистенціальні модуси у прозі Тодося Осьмачки 40-50-х років ХХ століття» дослідниця розглядає спосіб творення художньої дійсності у прозі Т. Осьмачки, особливий тип художнього світовідчуття письменника. На прикладі творів «Старший боярин», «План до двору», «Ротонда душолюбців» І. Барна досліджує функціонування таких понять, як: самотність, совість, національна пам'ять, надія, спасіння тощо.

Єдиною польською статтею збірника є праця Т. Карабовича «Twórczość Ihora Kałyncia okresu "Przebudzonej Muz" (1962-1972)». У статті автор аналізує основні мотиви, образи, алюзії й ремінісценції у віршах І. Калинця зазначеного періоду. Т. Карабович аналізує вірші із різних збірок, при цьому для ілюстрації того чи іншого свого твердження використовує значні за обсягом уривки текстів. Перевагою роботи є короткий огляд кожної із збірок І. Калинця, визначення її домінантних образів, мотивів тощо.

Л. Сірик свою статтю «Український міцкевичезнавець і перекладач Максим Рильський» присвятила перекладацькій діяльності М. Рильського. Авторка знайомить читачів із літературно-критичними та літературознавчими працями поета про А. Міцкевича, а також із аналізом перекладів творів польського романтика. Зокрема, частина розвідки посвячена аналізу перекладів поем «Дзяди», «Конрад Валенрод» і «Пан Тадеуш». Л. Сірик вдало дібрала уривки із оригіналу та перекладу, на їхніх прикладах видно, як М. Рильський відтворює не лише зміст, ідею і художність, а й настрій та стиль поеми А. Міцкевича.

Тематично ширшою є стаття С. Пушак «Проблеми українсько-польського діалогу в літературній творчості Івана Франка». На прикладі романів «Лель і Попель», «Перехресні стежки» й повісті «Не спитавши броду» авторка застосовує до творчості І. Франка бахтінську категорію діалогічності. Вона інтерпретує цю категорію у всіх її істотних аспектах, разом з естетикою і світоглядом письменника. С. Пушак приходить до висновку, що діалогічність І. Франком була почерпнута як з біографічних, так і з суспільно-політичних джерел; письменник використовував польську національну традицію, враховуючи сучасні тенденції польської літератури, але водночас використовував досвід української літератури.

У статті із «бароковою» назвою «Образ поляка в історичній повісті Романа Іваничука «Манускрипт з вулиці Руської»: полемічна традиція, стереотипна креація, латентне дисиденство» А. Хома досліджує домінуючий стереотипно негативний підхід Р. Іваничука до творення образу поляка. На прикладі героїв твору: поляків архієпископа Сковіковського, ксьондза Лятерна, братів Бялоскурських, авторка доводить, що «Манускрипт з вулиці Руської» є «своєрідною континуацією традицій полемічної літератури», що полягає у своєрідній поетиці, намаганні утвердити стереотипно негативні образи поляків і католицького духовенства. Побічно розглянуто й факт належності твору до соціалістичного реалізму та ідеологічне навантаження, яке несуть позитивні герої-поляки.

М. Савка розглядає постать Єгоханана (Іоанна Хрестителя) у прозі Л. Мосендза. Стаття «Поетика образу головного героя в романі Леоніда Мосендза “Останній пророк”» представляє образ в історичному та суто літературному (художньому) контекстах. Авторка звертається до теоретичного питання статусу головного героя твору, послуговуючись напрацюваннями А. Стоффа. Окремо розглянуто те, як історія головного героя поступово переростає до універсальної історії, через історію поневоленого Ізраїлю до масштабів історії людськості. Проте належним чином проаналізовано й внутрішню драму головного героя.

В. Яручик у розвідці «Поезія Північного Підляшшя. Творчість Івана Киризука» розглядає головні проблеми творчості поета І. Ки-

ризука, окреслює його творчу манеру (вплив на неї фольклорної й народної поетики), жанрову (вірші-стилізації під народні пісні та вірші, писані верлібром) та тематичну (Мала Батьківщина) специфіку й робить спробу дати оцінку творчому доробку поета на матеріалі збірок 1982–1999 років.

Невелика за обсягом стаття Н. Лисенко має назву «Поезія Тараса Шевченка і його образ в інтерпретаціях Володимира Блавацького». В. Блавацький – український актор, режисер і мистецький керівник українських театрів у Галичині й на еміграції. Його рецепція творчості Т. Шевченка, що відобразилася у інсценізаціях, і стала предметом дослідження Н. Лисенко. Авторка подає багато фактографічного матеріалу, що стосується діяльності українського професійного пересувного театру «Заграва», та ансамблів українських акторів у Німеччині, Австрії, США, керівником яких був В. Блавацький. Завдяки небайдужому ставленню актора й режисера до творчості Т. Шевченка маємо перенесення на сцену поезій «Розрита могила» і «Суботів», балади «Тополя», поеми «Великий льох».

Представлені дослідження розглядають різні проблеми історії української літератури, теорії літератури та перекладу. З огляду на тематичну розмаїтість, збірник стане у пригоді не лише полоністам. Його поява частково заповнить лакуни в українському літературознавстві ХХІ ст., адже представлені у ньому статті є добрим доробком українознавчих досліджень у Польщі та в Україні.